

Ольга Травкіна

ДО ІСТОРІЇ ЧЕРНІГІВСЬКИХ ЄЛЕЦЬКОГО, ТРОЇЦЬКО-ІЛЛІНСЬКОГО ТА ЛЮБЕЦЬКОГО АНТОНІЇВСЬКОГО МОНАСТИРІВ У КІН. XVII – СЕР. XVIII ст.

У статті висвітлюються деякі питання історії чернігівських Єлецького, Троїцько-Іллінського та Любецького Антоніївського монастирів. Оприлюднені й проаналізовані документи, які містять відомості про історію та споруди цих обителей у кін. XVII – сер. XVIII ст.

Ключові слова: рапорти, грамоти, універсал, чернігівські Єлецький, Троїцько-Іллінський монастирі, Любецький Антоніївський монастир.

22 серпня 1759 р. чернігівський і новгород-сіверський єпископ Іраклій Комаровський отримав наказ Синоду про те, що відповідно до поданого з канцелярії Академії наук донесення для виправлення Російського атласу необхідно зібрати іменний список усіх синодальних споруд у всій Російській державі, а саме: соборних і приходських церков, монастирів з усіх міст і сіл, із зазначенням кам'яні споруди чи дерев'яні [1, арк. 92]. Слід було також повідомити, на яких річках та при яких містах знаходяться обителі й на якій відстані від них, і на який бік, щоб потім в атласі без помилки можна було позначити. Понад те, вимагалось надіслати з монастирів копії з історичних описів про час їхньої побудови для написання російської історії.

Синод відповів Академії наук, що історичних описів та планів немає і що від наукової установи необхідно прислати землеописувачів, оскільки в архієрейських домах, монастирях в «таком искусном деле людей не имеется». У наказі зазначалося про необхідність допуску цих людей для описів та зняття планів, а також про негайне присилання планів і описів, якщо такі існують. Аналогічні укази Синод розіслав і в інші місця, йому підпорядковані.

Стосовно атласу, про який мова йшла в наказі, то це був перший офіційний Російський атлас з 19-ма картами, виданий Російською академією наук у 1745 р. Він мав недоліки та погрішності, і коли Михайло Ломоносов у 1758 р. очолив географічний департамент, він указав на необхідність проведення робіт стосовно їхнього виправлення. З цією метою були організовані нові експедиції, він розробив спеціальну анкету для збирання відомостей, робив запити з різних місць, необхідних для складання ландкарт та опису до них. За ініціативою Ломоносова 26 травня 1759 р. Академія наук надіслала запит у Синод про надання даних щодо церков і монастирів. А останній у свою чергу розіслав по єпархіях накази щодо надання цих відомостей. Окрім цього, в них вимагалось надіслати з монастирів копії з історичних описів про час їхньої побудови для написання російської історії. Відомо, що Михайло Ломоносов з 1751 р. збирав матеріали для своєї «Стародавньої російської історії», перший том якої був готовий у 1758 р., почався друкуватися у 1759 р., але був призупинений для переробки. Можливо, надсилання копій з історичних описів монастирів, які вимагав

© Травкіна Ольга Іванівна – завідувач відділу музейної та науково-фондової діяльності Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній», кандидат історичних наук.

Синод для написання російської історії, було також зніційовано М. Ломоносовим.

Чернігівський єпископ Іраклій Комаровський 25 серпня 1759 р. відрпортував про отримання цього наказу за № 1323 та наказав чернігівському протопопу Григорію Максимовичу, духовним управителям, настоятелям монастирів усієї Чернігівської єпархії надіслати у канцелярію єпископії копії планів соборних та приходських церков і всіх монастирів, а також монастирські історичні описи про час їхнього будівництва, завірених особисто підписами настоятелів для донесення та відправлення до Синоду [1, арк. 93–94]. Вочевидь, останні зволікали з наданням вищезазначених планів та описів, і тому 22 жовтня 1759 р. єпископ Іраклій Комаровський повторно розіслав наказ про термінове виконання поставленого завдання [1, арк. 95].

У справі збереглося донесення чернігівського єпископа Іраклія Комаровського до Синоду від 8 січня 1761 р. з відповіддю стосовно надання планів, історичних описів та рапортами лише трьох монастирів: чернігівського Єлецького монастиря, Любецького Антоніївського та чернігівського Троїцько-Іллінського монастирів. У своєму донесенні Іраклій Комаровський зазначав, що планів та історичних описів в єпархії ніде не знайшлося [1, арк. 97]. З надісланої виписки до рапорту Єлецького монастиря з книги «Скарбница», складеної архімандритом Єлецького монастиря Іоаникієм Галятовським і надрукованої в новгородській друкарні 1676 р., значиться, що кам'яна церква Успіння Богоматері Єлецької в передмісті Чернігова на Болдиних горах первісно побудована князем Святославом Ярославичем від створення світу 6568 (1060. — **О.Т.**) року [1, арк. 97]. З Антоніївського Любецького монастиря копії універсалів: від київського митрополита Варлаама Ясинського 1693 р., архімандрита Києво-Печерської лаври Мелетія Вуяхевича 1693 р., чернігівського архієпископа Лазаря Барановича 1693 р., чернігівського архієпископа Феодосія Углицького 1694 р. та гетьмана Івана Мазепи 1694 р. були надані ієродиякону Іоні Можієвському та монаху Інокентію Щирському для створення Любецького монастиря на горі близько самої річки Дніпро на кордоні між Російською імперією і Польською державою, розореного під час навали Батия, біля печери преподобного Антонія Печерського [1, арк. 97]. З Троїцько-Іллінського монастиря — рапорт зі свідченнями, коли була побудована церква св. пророка Іллі та викопані печери преподобного Антонія, коли і ким була створена велика монастирська церква Пресвятої Трійці з книги «Руно орошенное», яка була надрукована 1702 року. Рапорти, виписки та копії універсалів долучені до вищезазначеного донесення єпископа Іраклія Комаровського до Синоду. Розглянемо більш конкретно ці донесення та рапорти з чернігівського Єлецького, Любецького Антоніївського, чернігівського Троїцько-Іллінського монастирів.

У донесенні архімандрит Єлецького монастиря Сильвестр (Новопольський) від 28 жовтня 1759 р. зазначав, що плана (Єлецького монастиря. — **О.Т.**) ніякого не знайшлося [1, арк. 98 зв.]. Відомості про заснування обителі та будівництво Успенського собору архімандрит Сильвестр взяв з книги архімандрита Єлецького монастиря Іоаникія Галятовського «Скарбница потребная» 1676 р., при цьому додав копію з «чуда першого» цієї книжки, де висвітлюється історія виникнення Єлецького монастиря, явлення чудотворної ікони Єлецької Богородиці, спорудження чернігівським князем Святославом Ярославичем Успенського собору [1, арк. 100–101]. Крім цього, у донесенні архімандрита Сильвестра містилася коротка інформація про інші споруди монастиря на той час: «в том монастыре Елецком кроме великой Свято-Успенской церкви имеются две еще каменные церкви одна трапезная во имя святых апостолов Петра и Павла, другая предельная во имя святого Иакова брата Господня, по правую сторону к великой церкви также все келии братские кроме одной деревянной келии настоятельской, как при архимандрите Феодосии Углицком 1688 году построена и другие строения внутри монастыря, все каменные и ограда монастырская вся каменная ж» [1, арк. 98 зв.–99].

У рапорті Любецького Антоніївського монастиря від 20 листопада 1759 р., підписаного ієросхимонахом Никифором та ієромонахом Михаїлом, також зазначалось, що «о положении места и структуре оногo Любецкого монастыря планов ни старых, ни новых никаких не имеется» [1, арк. 102 зв.]. Натомість повідомлялося про

вищезазначені «полинные универсалы» архієреїв та гетьмана Івана Мазепи «того Любецкого монастыря места к иноческому уединению первым изобретателям иеродиякону Ионе Можиевскому да монаху Иннокентию Щирскому дании в том Любецком монастыре» [1, арк. 103]. З цих документів зняті точні копії, які були додані до рапорту. Серед п'яти документів, які знаходяться у справі, грамота чернігівського архієпископа Лазаря Барановича від 15 січня 1693 р. та універсал гетьмана Івана Мазепи від 1 лютого 1694 р. свого часу були оприлюднені Г. Милорадовичем [2, с. 17–20]. Він знав про те, що існували грамоти київського митрополита Варлаама Ясинського 1693 р., архімандрита Києво-Печерської лаври Мелетія Вуяхевича 1693 р., чернігівського архієпископа Феодосія Углицького 1694 р. «известные только по оглавлению документов Любецкого монастыря. Может быть они сказали бы еще что-нибудь о древнем святом месте» [3, с.3]. У статті надаємо копії цих трьох грамот архієреїв, які знаходилися у додатку до рапорту Любецкого Антоніївського монастиря.

Документи друкуються мовою оригіналу на підставі правил передачі кирилических текстів XVI – XVIII ст. популярним методом. Слова, у прочитанні яких бракує певності, – знаком запитання у квадратних дужках [?].

Перша у справі — копія грамоти київського митрополита Варлаама Ясинського від 7 серпня 1693 р.

«Варлаам Ясинский Милостию Божиею православный архиепископ митрополит Киевский и Галицкий и всея России.

Яко подражати благим делом ревновати же и последовати богоугодным житиям древних святых отцов, от то святых святейшому и на святых почивающему Богу благоприятно, тако и творящим сие душеспасительно от надежда воздаяния вечных благ таковую благочитную ревню видяще мы в честных братех[?] братиях наших иеродияконе Ионе Можиевском, и монасе Иннокентии Щирском, желающих и произволяющих последовати трудом преподобнаго и богонаснаго отца нашего Антония Печерскаго; на уединенном и безмолвном месте да из отчества того же де преподобнаго отца града Любеча благодарим преблагаго Бога, хотящаго и сем спасиася, давшаго им благоусердие к тому месту и де же преподобный и богоносный отец наш Антоний из детска любя пустынное безмолвие ископа себе в горе пещеру, а ней же и прежде иночества часто молитви богу творяше, и уже в чину иноческом возратився от святя гори Афона в Россию в столнии оной град Киев, откуда во время гонения на чин иноческий тамо бывшаго, егда прешед в княжение Черниговское и тамо в горе Болдинской близ Чернигова ископав пещеру прибываше тогда и очество свое град Любеч посещая паче же ископную свою пещеру, в ней же труждася и прилежаи о душе вещи безсмертней многи ученики подражателей тесного своего и прискорбнаго жития ведущаго в живот вечный остави, от них же по времени и монастыри в Любечи граде, и окрест его древле оставлений, быша, и место оно пещерное в почести великой у христолюбцов бяше, но от нем же попущением господним от нашествия безбожнаго Батяга грады и веси, и святые обители во всей России опустеша, оттоле и в граде Любечи монастырей и чину монашескаго не стало, и места святая древняя в забвение и незнаемость пойдоша, обаче ныне егда бог вся действующий и во благое устрояющий вложи в сердце добровольным спасения делателем сим вышречемным иноком, иеродиякону Ионе и монаху Иннокентию Щирскому, да трудолюбим и пустинным своим безмолвным житием, обновят место то святое пещерное, за честь и славу имени его святому, и в память угодника своего преподнаго отца нашего Антония Печерского, его ж самого трудом прежде устроенное, тогда сии два трудолюбнии иноки постигше первоначалствующи престол митрополитанский Святософийский Киевский должнею честью, молиша нас наше богоугодное дело, архиерейскаго благословениями теды пастве радуяся духом становим их душеспасительном намерении воздаем благодарение богу пастирей началнику; яко неостав и места того святого, и трудов угодника своего преподобнаго отца нашего Антония Печерского во крайнее запустение, и от того ж самого преосвященейшаго архиерея Господа Бога и Спаса нашего Иисусе Христа во благословении местного от пастира, Ясне в Богу

преосвященну его милости отца Лазара Барановича архиепископа Черниговского и Новгородского при молитвах наших архиерейских благословения наше благое дело сопутствующаго, и во трудах укрпляющаго; яко тех и всякого благопоспешства в намерении вышше помянутой братии желаем, писася в монастыру нашем престол-нем митрополитанском Киевском Святыя Софии Премудрости Божия, року #АХЧГ (1693. — О.Т.); августа дня з (7. — О.Т.)»

На подленим тако рукою власною место печати [1, арк. 104 — 104 зв.].

Наступний документ — копія грамоти архімандрита Києво-Печерської лаври Мелетія Вуяхевича від 21 вересня 1693 р.

«Мелетий Вуяхевич Милостию Божию православный Архимандрит Святия Великия Чудотворния Лавры Киевопечерския.

Печаловаше иногда многоболезненное царствующий пророк нанещадное и кроворазлиятельное от лютих варваров нашествие бр[е?] рече: приидоша язице в достояние твое и всиверниша церковь святую твою, равнообразне печалует Россия наша яко доселе даже неможет весма и уцелети лютих и много болезненных язв ими же мимощедшими времени немилостивие язвы мечем аки аспидовим неисцелним жалом зверообразный он; христовененавистный враг Батий, сей попусциением гидрим грехов ради наших, велие сотвори нашествием своим в России градам и церквам святым разорение, паче же самому жилищу Господню богоспасаемому граду Киеву, и в нем благолепне сияющим монастырем, толикое нанесе запустение, яко исполнятися словесам пророческим, Боже приидоша язице в достояние твое и оскверниша церковь святую твою люди твоя смириша достояние твое озлобиша, в тожде время богопротивнии врази и российский вторий Иерусалим Святую Чудотворную Лавру Печерскую немилостивне плениша, всю утвар церковную потребиша уничижиша землю желанную, и все светило божие. Многим дражайшим иждивением, благолепием и красотою; паче же молитвами и трудолюбием преподобных и богоносных отцов наших Антония и Феодосия Печерских сияющее испровергоша разориша; неточию же в той святой обители сия сотвориша, но да не помянется имя Лавры Святия Печерския в том сам источник отнюдь же благодать божия Илия сам [?] раскопаша, сие есть отчиму и достояние преподобнаго отца нашего Антония Печерскаго град Любеч и, тамо ископаную от него пещеру отиними [?] окрестними гради плениша, осверниша разориша; обаче всемилостивий Господь скорий в печалех утешитель и всяку слезу из плачущих очес отирающий видяще толикое достояния своего озлобления, непрестаяше скорбящую всем Россию помножеству болезнии ея утешати усти Давидовими глаголя; неотринет Господь любий своих и достояния своего неоставит, и паки совесть Господь пути непорочных и достояние их во век будет, сие утешительное обещание исполняет сими времени делом всемилостивий Господь в него же неизнеможе всяк глагол, ибо всемогущим его действием и всеблагостроителним промислением паки достояние святых божих печерских сей есть Лавра святая Чудотворная Печерская Киевская к первому возвращается благолепию, яко исполнятися словесем псалдниченим, достояние их вовеки будет неточию же Лавру Святую Чудотворную Печерскую к первой своей утваре и украшению воздвигнути благоизволи Всемилоостивий Бог но и очество преподобнаго отца нашего Антония Печерскаго град Любеч прославити восхоте, ибо вложи в сердце трудолюбивим инокам честному отцу Ионе Можневскому и монаху Инокентию Щирскому дабы первоначалника своем Антония святаго подражающе близ пещери юже древле ископа сам святый Антоний, ину пещеру соделали и в ней церковь в память святаго Антония содружили; а понеже на сие богоугодное дело от пастирей своих помененнии трудолюбци благословение восприяша, молиша и нас Архимандрит Святыя Чудотворния Лавры Печерския дабы, оное их здание мощами преподобных отцов наших печерских аки недвижимим основанием утверждено было. Мы убо видяще благое просящих желание изволихом им дати с пещери святых, от части сия чудотворных мощей нетленная сокровища. Да и тамо не оскудевают благодати божия реки откуда же излящая, отчина преподобнаго Антония неустойся имети святого его чудотворного телесе; да будет убо тамо вместо отца синове преподобнаго

Антония мощами и помощью присутствующе, обычно бо есть оном [?] в отческом си [?] державно владети достоянии, сей убо инно земнии даже паче тысяч злата и сребра в новосозидаемую на честь Богу и Богородице и Угоднику его Антонию Святому Печерскому пещеру дающе, сею грамотою тожде утверждаем. Писал в Лавре Святой Великой Чудотворной Печерской Киевской, року от воплощения Господня ≠АХЧГ (1693. — **О.Т.**), месяца сентября ка (21. — **О.Т.**) дня.

На подлинном тако свыше менованный архимандрит рукою власною место печати» [1, арк. 105 — 106].

Копія грамоти чернігівського і новгород-сіверського врхієпископа Феодосія Углицького від 24 лютого 1694 р.

«Феодосий Углицкий Милостию Божию православный архиепископ Черниговский Новгородский и всего Севера архимандрита Елецкий Черниговский.

Понеже благоволением и поспешением Божиим архипастирским же антecessора нашего блажения памяти преосвященнаго Лазара Барановича и нашею мерности благословением честный о Христе братия иеродиакон Иона Можневский, и монах Инокентий Щирский, благозачатое собою во славу имени Божия и в память угодника Христова преподобнаго и богоносного отца нашего Антония Печерского, пещерное, во отчитве его близ града Любеча со инеми [?] внешними зданиями, скитку обичными устрояют дело, паки доброхотный спасения своего делателие ревнующе добрым винограда Христова делателем ради вечних, себе благо воздаяния, сицевом места сея того, подвизающесе обновлений вторичного нашего в том требуют благословения и утвержения, сего ради мы пастир хваля сицевое их к монашескому в России первоначалнику усердие и любовь, благословляем на всяко дело благо, желая им Божия споспешества и в трудах укрепления, совершеннейшаго же ради чина вручаем начальство на том святом месте вышпомянутому честному Ионе иже должен де будет о всяком пещися благочинений, должень же будет, и неусипно владыку Христа, и угодника его преподобнаго Антония молити, о благодаривейших и великодержавнуищих государех наших царех, и великих князех Иоанне Алексеевиче, Петре Алексеевиче, потом сообщаем и своем благодетелем Ясне Велможном гетмане Иоанне Мазепе, и о всем мире христианском, в сем же тамо живущим и жити хотящим иноком приказуем, да ему яко началнику своему во всем повинуются; а градоначалников пастирско молим, да к нему и к всей о Христе братии аки ко богомольцам своим милостиви будут и в случаях от нелюбве им наносимих да заступают, заступления ради себе Божия; которого мы усердно всем милостям вашим желая Божия вам молим благословения. Писан в катедре архиепископской Черниговской року Божия: ≠АХЧД (1694. — **О.Т.**), месяца иануария кд (24. — **О.Т.**) дня.

В подленном подпись вышменнованный Архиепископ рукою власною место печати» [1, арк. 108 — 108 зв.].

Якщо звернутися до конкретних фактів, викладених у грамотах архієреїв, то у першій грамоті, яка була надана чернігівським архієпископом Лазарем Барановичем від 15 січня 1693 р. ієродиякону Іоні та монаху Інокентію Щирському стосовно витоків Любецького Антоніївського монастиря, зазначено, що Антоній Печерський ще в «младенческом своем бегу (возможно, веку? — **О.Т.**)» в «отчествии своем, граде Любече...близ того же града, ископа себе в горе пещеру» [1, арк. 107] і там творив Богу молитви. (У копії, прикладеній до рапорту, очевидно, допущено помилку: «ископа себе в городе пещеру, правильно в «горе» [1, арк. 107].) І це місце «некоих времен в почести великой и строении благочинному от многих баше», але «злочестивый Батый Российскую плени землю, тогда с иными месты святыми и сие Святага Антония разорено есть, и даже доселе в человеческом запомнении было» [1, арк. 107]. Ієродиякон Іона та монах Інокентій Щирський, які «воспламенившиесе любовию ко Святому Антонию и месту его, идеже рожден есть, начаша последующе наставнику своему, близ тояжде, юже ископав Св. Антоний, иную делати пещеру, и в ней в память Святаго созидати церковь такожде вне пещеры инья здати храмины» [1, арк. 107].

Як бачимо, у грамоті Лазаря Барановича зазначено, що Антоній у Любечі, в отчому краї, викопав печеру ще у дитячому віці, що вона користувалася великою пошаною і після розорення Батием і це збереглося у народній пам'яті до сих пір. Іродиякон Іона і чернець Інокентій Щирський (відомий художник, гравер бл. 1650—1714 рр.), наслідуючи приклад преподобного Антонія, мабуть, ще раніше 1693 р., коли їм надали грамоту, викопали біля печери Антонія у Любечі «иную» печеру і в ній церкву в ім'я св. Антонія. Біля цієї печери були побудовані також інші «храмини» (відома Воскресенська церква, освячена 1701 р, трапезний храм Іоакима та Анни (1694 р.).

Слідом за Лазарем Барановичем наступну грамоту надав київський митрополит Варлаам Ясинський 7 серпня того ж 1693 р. У ній теж указано, що Антоній ще у дитячі роки викопав печеру в Любечі і там молився, а коли повернувся з гори Афон «уже в чину иноческом» до Києва, то через гоніння змушений був прибути до Чернігова і там в горі Болдинській біля Чернігова викопав печеру. Далі наводиться цікавий факт, що тоді ж він прибув в отчий край, у Любеч і там відвідав викопану свою печеру [1, арк. 104]. У ній же трудилося багато учнів, які наслідували тісне і скорботне життя і від них з того часу були монастирі в Любечі та окрузі, розорені згодом навалом Батия. Тобто послідовники Антонія, певно, продовжували у Любечі його чернечу працю, і це печерне місце було у великій шані.

Архімандрит Києво-Печерської лаври Мелетій Вуяхевич наступного місяця також своєю грамотою від 21 вересня 1693 р. благословив отців на цю богоугодну справу. У ній теж зазначалося, що ієродиякон Іона Можневський та монах Інокентій Щирський «близ пещери уже древле ископа сам святей Антоний, ину пещеру соделали и в ней церковь в память святаго Антония содружили» [1, арк. 105 зв.—106]. Мелетій Вуяхевич повідомляв про надання Києво-Печерською лаврою мощів, «дабы, оное их здание мощами преподобных отцов наших печерских аки недвижимим основанием утверждено было» [1, арк. 106]. Г. Милорадович указував, що у Антоніївському монастирі зберігався срібний, позолочений хрест з мощами св. архідиякона Стефана, Іоана Златоуста, св. Варвари, св. Феодора Тирона, св. Параскеви, преп. Іоана Печерського. Цим хрестом Києво-Печерська лавра благословила у 1693 р. Антоніївський монастир. [2, с. 24].

Чернігівський архієпископ Феодосій Углицький 24 січня 1694 р. після смерті Лазаря Барановича повторно у своїй грамоті надав благословення та утвердження «началство на том святом месте вышпомянутому честному Ионе» [1, арк. 108].

Відомо, що в цей час Любечем володів гетьман Іван Мазепа, який приділяв відродженню міста та його святиням чималу увагу. Найімовірніше за все за часів його гетьманства був укріплений замок Любеча, який зберіг назву Мазепина гора. У ньому знаходився будинок гетьмана Мазепа та інші споруди.

Гетьман Іван Мазепа універсалом від 1 лютого 1694 р. дав дозвіл ієродиякону Іону Можневському та ченцю Інокентію Щирському «на иноческое уединенное житие, яко маот они поблизу города Любеча, и трудолюбием своим устроят там пещерное дело, где Преподобнаго отца нашего Антония Печерскаго пещера прежних веков бывала... позволяючи оным при том пустынножительном месцу, подлуг побожного своего умыслу, мешкати» [1, арк. 108]. При цьому в гетьманському універсалі також зазначалося, щоб «предречонные иноки... кгрунтов людских в околичности тамошние будучих однимати и под себе горнути, так мы Гетман пилно вартуем того, абы каждому з жителей Любецких и околичных селян хто якие колвек кгрунта и угодыя свои там мает, волно было оних безнайменшое от них законников трудности и кривди заживати» [1, арк. 108—108 зв.]. Як бачимо, в універсалі піднято важливе питання про можливе набуття ченцями земельних володінь та застереження гетьмана про недопустимість нанесення при цьому жителям Любеча та селянам шкоди від привласнення угідь. Вочевидь, на той час це була чимала проблема, оскільки у другій пол. XVII ст. засновувалося та відновлювалося немало православних монастирів, які прагнули забезпечити себе земельними володіннями, нерідко при цьому вступали у конфлікти з навколишніми козаками та селянами.

Відомо, що гетьман Іван Мазепа надав Любецькому Антоніївському монас-

тирю універсалом від 2 березня 1701 р. с. Кукарі [2, с. 17]. На кошти гетьмана були побудовані дерев'яна Воскресенська церква та інші споруди Любецького Антоніївського монастиря. У реєстрі Бендерської комісії стосовно витрат і дотацій Івана Мазепи серед численних пожерт гетьмана значилися: «монастирі Бахмацький, Каменський, Любецький, Думницький з церквами тощо – невідомо скільки, але йдеться про значні кошти» [4, с.170].

Як бачимо, у справі відродження святині преподобного Антонія, розбудові Антоніївського монастиря в Любечі вирішальну роль відіграв гетьман Іван Мазепа. Думається, що не без його волі були надані у 1693–94 роках чотири благословенні грамоти від вищих ієрархів Гетьманщини засновникам монастиря (у грамоті чернігівського архієпископа Феодосія Углицького 24 січня 1694 р. підкреслено меценатську роль гетьмана «сообщаем и благодетелем Ясне Велможном гетмане Иоанне Мазепе»), гетьманом також було профінансовано будівництво основних споруд монастиря. У зв'язку з цим привертає увагу постать одного з засновників Любецького Антоніївського монастиря відомого гравера, художника, церковного діяча Інокентія Щирського.

Найімовірніше за все, Іван Щирський був вихідцем із Чернігівщини. Чернігівський архієпископ Лазар Баранович направив його до віленської друкарні, де упродовж 1677–1683 рр. він оволодів мистецтвом гравюри на міді. Іван Щирський, повернувшись до Чернігова, почав оформлювати та прикрашати книги чернігівської друкарні високохудожніми, насиченими бароковими символами та алегоріями, ілюстраціями. Згодом він від'їздить до Києва, де приймає чернечий постриг у Києво-Печерській лаврі під іменем Інокентія і викладає поетику у Києво-Могилянському колегіумі. Розквіт графічного мистецтва Інокентія Щирського припадає на мазепинську добу. Знаний митець створив чимало ілюстрацій до текстів панегіриків на честь гетьмана Івана Мазепи, які виходили друком у чернігівській та київській друкарнях. Особливу увагу гравер приділяв гербу гетьмана Івана Мазепи, широко відомі його гравюри з геральдичними композиціями на тему герба керманіча Гетьманщини. Як бачимо, Інокентій Щирський через свою творчість був відомий гетьману і, можливо, це було враховано під час виборів кандидатури «строителя» Любецького Антоніївського монастиря. Тим паче, що Іона Можневський у 1697 р. відмовився від управління обителю. Інокентій Щирський активно продовжив розбудову монастиря, де у 1714 р., за іншими даними у 1713 р., помер і був в ньому похований. Саме на його прохання гетьман Іван Мазепа надав монастирю с. Кукарі, про що зазначалося вище. Певніше за все, гетьман Іван Мазепа допоміг заснувати Онуфрійський скит, який належав Антоніївському монастирю і знаходився на «городище в трех верстах от города» [2, с.11.]. На знак подяки Інокентій Щирський виготовив 1700 р. гравюру пр. Онуфрія Великого з присвятою гетьману Івану Мазепі. Відроджуючи монастир, Інокентій Щорський «отновил» знамениту чудотворну ікону «Любецька Богородиця». З грамот архієреїв та підписів під чудотворним образом відомо, у 1690 р. у Чернігові було списано «истинное подобие» чудотворної ікони «Любецька Богородиця» і відправлено до Любеча. У 1696 р. Інокентій Щирський написав оригінальну, в бароковому стилі ікону «Любецька Богородиця» для обителі в м. Любечі. У 1701 р. нововідновлена Інокентієм Щирським ікона «Любецька Богородиця» на байдаці по Дніпру була привезена з Києва до Любеча [2, с. 30]. Нині вона зберігається у Національному історичному музеї м. Києва. Інокентій Щирський виготовив чимало гравюр з зображенням ікони «Любецька Богородиця» з присвятою особам, які допомагали у розбудові Любецького Антоніївського монастиря: чернігівському архієпископу Іоану Максимовичу, небожу гетьмана Івана Мазепи ніжинському полковнику І. Обидовському, харківському полковнику Ф. Захаржевському, переяславському полковнику І. Мировичу [5, с.8]. Дослідник І. М. Ситий висловив припущення, що Інокентій Щирський міг започаткувати та оформити знаменитий Любецький синодик, в якому перераховані чернігівські князі та їхні родини, вперше оприлюднений графом Г. Милорадовичем [6, 191–196.]

Таким чином, відродження Любецького Антоніївського монастиря було тісно

пов'язано з меценатською діяльністю гетьмана Івана Мазепи, який надав йому фінансове, матеріальне забезпечення, найвищі ієрархи Гетьманщини підтримали цей проект, а втілював його у життя «строитель» обителі, відомий гравер та художник Інокентій Щирський, митець близький до оточення гетьмана.

Досить інформативним, на наш погляд, виявився також рапорт тимчасового управителя Троїцько-Іллінського монастиря Германа Прохоровича від 16 листопада 1759 р., який був одночасно й ігуменом Михайлівського Переяславського монастиря. У ньому він зазначав, що «по справки в Троецком Илиінском Черниговском монастыре, никаких планов о положении того монастыря не сискалось, но повидимому разсмотрению имеет тот Троецкий Илиінский Черниговский монастырь положение свое на гори Болдини, при полковом городе Чернигове, над рекою Десною разстоянием от одного города Чернигова к западу солнечному как бы за версту и более, а от реки Десны как бы за две версты в котором монастыре каменная большая церковь св. Троицы, з двома придельными храмами, с правой стороны во имя св. Великомученици Варвары, з левой стороны во имя святых праведных богоотца Иакова и Анни, по правую сторону той большой церкви каменная же меньшая церковь, входа в храм Пресвятия Богородицы с трапезою, и поварнею при ней и двома избами каменными, за тою трапезою и церковию хлебня и при ней палата с амбаром болшим каменние, позаде трапези и каменних при ней состоящих из правую сторону при самой ограде больших два амбара каменние з двома под ними лиохами каменними ж в которых амбарах библиотека того Троецкого Илиінского Черниговского монастыря типографская, и всякие к типографии призготовления подлежащие содержатся. Пред большою Троицкою церковию построени большие каменние архимандричие в два партамента палати; по левую же сторону несколько жилых братерских деревянних старых келий, и оной монастырь вокруг каменной оградой огражден, в которой ограде две бране, една к востоку другая к западу вне же оной монастыря огради на той же горе Болдине к солнечному востоку каменная церковь во имя святого пророка Илиі при которой церкви по левой стороне пещера преподобного Антония Печерского трудами ископанная, в которой пещере церков каменних три первага преподобного Антония Печерского, вторая Похвали Пресвятия Богородицы, третья святителя Христова Николая Чудотворца; к западу солнечному два двора деревянние: еден экономический, другой типографский, в котором типография Троецкого Илиінского Черниговского монастыря о трох прасах книгопечатних, что же касается доисторических одного Троецкого Илиінского Черниговского монастыря описаний от времени построения оних то по справки моей в библиотеки при типографии того Троецкого Илиінского Черниговского монастыря сискались книги, именуеме Руно орошенное випечатанние в той же типографии в лето от сотворения мира 7210 от рождества Христова 1702 за бываго преосвященного архиепископа черниговского Иоанна Максимовича; при первом того монастыря архимандрите Лаврентии Крщновичи которых в предисловий изображено; так точно; о монастыре святого пророка Илиі Черниговском, о пещерах преподобного отца нашего Антония, о чудотворном пресвятой Богородицы образе Черниговском» [1, арк.110 зв.—111]. Далі в рапорті міститься дослівний переказ історії заснування печерного монастиря, Іллінської церкви, печер пр. Антонія, відродження обителі після Батієвого нашестя та явлення чудотворної ікони «Іллінська Богородиця» з книги Дмитрія Ростовського «Руно орошенное» [1, арк.111зв — 112]. Після цього в рапорті зазначалося: «Да в том же Троецком Илиінском Черниговском монастыре, и в грамоте Пресветлейшаго и державнейшаго Великаго Государя Царя и великаго князя Петра Алексеевича жалованной на архимандрию в тот Троецкий Илиінский Черниговский монастырь в 7205 (1697 р. — **О.Т.**) марта в 2 день между протчим изображено тако; наше царское величество пожаловали Черниговского Троецкого Илиінского монастыря новопоставленного архимандрита Лаврентия Крщоновича з братиею, и кто по нем в том Илиінском монастыре архимандриты и братия будут, повелели им дать сию свою великого Государя жалованною грамоту во утверждение в том монастыре той новой архимандрии для того, в генваря в 24 день нынешняго сего году к нам великому государю писал подданой наш войска запорожскаго обоих сторон

Днепра гетман Иван Степанович Мазепа с ним же Лаврентием о донесений челобитя ево и всей братий, о монастырских требованиях и что в том их требовании явити к ним Нашу Великого Государя милость, и он Лаврентий в прибии своем на Москве бил челом Нам Великому Государю, Нашему Царскому Величеству, из братиев того ж монастыря, из древних де лет тот Троецкий монастырь создася трудами преподобного отца Антония Печерского, и в нем многие преподобные отци труждахося и о тех трудах их свидетельствуют их же трудников пояси железные и схими и затвори пещерные, и многие мощи тех преподобных отцев в тех пещерах и до ныне обретаются и милостию Божиею и пресвятия Владичицы нашея Богородицы и Приснодевы Марии, неизреченным от образа ея различными чудеси та Троецкая обитель славима и разпространяется и зиждется и иноков в ней множество жительствуют/: Яко вначале начальником монашеском Преподобным отцем Антонием по Киевопечерской второй, а в Чернигове первой тот Троецкий монастырь создася, архиереи малороссийские страны восхотели ту Троецкую обитель почтити, чтоб в ней был архимандрит, но многие воинские случаи до того недопустили и о той же архимандрии дана была и жалованная грамота Владислава короля полского и та жалованная грамота в резорение утерялась, а ныне де в малороссийской стране живущие народи всеусердно того желают дабы в том Троецком Илиинском монастыре быть архимандрии, и что мы великий Государь пожаловали повелели быть древности ради тоя обители и чудес деющийся от образа Пресвятия Богоматере и духовних ради трудов стоящихся вовсе народную ползу в типографии в том Троецком Илиинском монастыре архимандрии, и нашу архимандрию дать нашу Царского Величества жалованную грамоту: а в построений оной болшой в том Троецком Илиинском монастыре святяя Троици церкви, в оной же церкви в бане средней написано что церковь Свято Троецкая Черниговская начат здатися в року над 1679 апреля в последний день за преосвященного архиепископа Черниговского и Новгородка Северскаго Лазара Барановича совершился в року 1695м при державе великодержавних православних монархов государей царей и великих князей Иоанна Алексеевича Петра Алексеевича Всея Великия и Малия и Белия России самодержцов в патриаршество же великого господина святейшаго Адриана патриарха Московского и вся России содержащу престол архиепископии Черниговской Ясне в Богу Преосвященнейшему Феодосию Углицкому, коштом гетмана изменника Мазепа усердием же тщанием и трудолюбием всечестного отца игумена Лаврентия Крщоновича нача и совершился в четвертое на десять лето игуменства его, церковь же входа Пресвятия Богородицы каменная трапеза и хлебня постороени за бываго архимандрита Германа Кононовича коштом боголюбивых укладчиков, вышеписанные же болшие палаты архимандричие состоящие противо Троецкой церкви и амбаре два в коих типографская библиотека и протчие потребности типографские содержатся и большой палатной амбар також и двор типографский построени и типография бывшая в запустении возобновлена трудами и прилежанием нынешнего преосвященнейшаго Господина Ираклия епископа Черниговского и Новгородка Северскаго за бытия его преосвященства в том Троецком Илиинском Черниговском монастыре архимандри- том, а более о том Троецком Илиинском Черниговском монастыре никаких истори- ческих описаний не имеется. В подленим подпис Михайловского Переяславского монастыря игумен Герман и управитель Свято Троецкого Илиинского Черниговского монастыря ж з братиею 1759 года ноября 16 дня» [1, арк.112–113 зв.].

Як бачимо, в рапорті підтверджено відсутність планів про положення Троїцько-Іллінського монастиря, який знаходився на Болдиних горах, на південний захід від Чернігова на відстані однієї версти (трохи більше кілометра. — **О.Т.**) від міста та двох верст від річки Десни. Далі описуються основні його споруди, які на той час були в монастирі. Насамперед, центральний храм — Троїцький собор з двома приділами: правий — на честь св. Варвари, лівий — праведних богоотців св.Іоакима та Анни. У рапорті повідомлялося про напис щодо часу будівництва Троїцького собору, який на той час зберігся в його центральній бані і який свідчив, що храм почав будуватися 30 квітня 1679 р. за чернігівського архієпископа Лазаря Барановича, а закінчено його будівництво у 1695 р. коштом гетьмана Івана Мазепа.

Праворуч від Троїцького собору знаходилася менша церква, яка названа Входом в храм Пресвятої Богородиці зі трапезною, поварнею при ній та двома кам'яними будинками. За нею розташовувалася хлібня, при ній палата з великим амбаром. Стосовно часу будівництва Введенської церкви з трапезною, то в рапорті зазначено, що остання з церквою та хлібнею були споруджені за архімандрита Германа Кононовича (1714–1737 рр.) [1, арк.113]. Натомість у літературі утвердилася думка, що Введенська церква з трапезною Троїцького монастиря будувалася у 1677 р., про це писав Ф. Гумилевський в «Общем обзоре епархии Черниговской»: «З 1677 р. о. Зосима почав турбуватися про будівництво троїцького храму, а між тим будував храм з просторою трапезною» [7, с. 84]. Відомо, що у вересні 1731 р. Введенська церква з трапезною загорілася, піддався вогню і Троїцький собор, архімандрит Герман Кононович просив гетьмана Івана Скоропадського про допомогу в реставрації обителі [7, с. 87–88]. Можна припустити, що у рапорті реставрація Введенської церкви з трапезною за архімандрита Германа Кононовича була переплутана з її будівництвом. У той же час, треба зазначити, що Ф. Гумилевський, який вважав, що Введенська церква з трапезною будувалися у 1677 р., не посилався на якесь конкретне джерело. Він писав: «При колишніх засобах, спочатку розпочато було спорудження настоятельських та братських келій з трапезною церквою на вершині гори Болдинської ... Потім у 1679 р. архієпископ Лазар Баранович поклав побудувати кам'яний храм в ім'я Св. Трійці» [7, с. 8].

Далі в рапорті зазначалося, що праворуч від трапезної біля самої огорожі розташовувалися два великі кам'яні амбари з двома льохами під ними, де знаходилася бібліотека друкарні Троїцько-Іллінського монастиря та всілякі друкарські приладдя. Відомо, що у монастирі зберігалася значна кількість друкованої продукції: так у 1776 р. було 11304 примірники книг різного змісту, переплетених, у зошитах та аркушах на суму 46804 крб. 65 коп. [7, с. 19]. На сьогоднішній день — це південно-західний корпус, який має підвали з напівциркульним склепінням, він був побудований за архімандрита Іраклія Комаровського (1737–1752 рр.), як і двоповерховий настоятельський корпус навпроти Троїцького собору. Ліворуч знаходилося кілька житлових братських старих дерев'яних келій, нині — це кам'яні келії у східній частині колишнього Троїцько-Іллінського монастиря, які, певніше за все, замінили дерев'яні. У рапорті зазначалося, що монастир має кам'яну огорожу з двома брамами: східною і західною. За огорожею, в південно-східному напрямку на тій же Болдиній горі знаходиться кам'яна церква св. пророка Іллі, біля якої ліворуч — печера пр. Антонія Печерського, в якій три кам'яні церкви: перша — пр. Антонія, друга Похвали Пресвятої Богородиці, третя — св. Христова Миколая Чудотворця. Звертаємо увагу, що в рапорті всі три підземні церкви зазначені як кам'яні. Це досить важлива інформація, яка свідчить, що у 50-ті роки XVIII ст. підземні церкви, певніше за все, вже були обкладені цеглою. Натомість у літературі утвердилася думка, що печери з підземними церквами були відновлені за чернігівського єпископа Віктора Садковського (1796–1803 рр.) [7, с. 40] і тут малося на увазі саме у вигляді кам'яних церков, які дійшли до нашого часу [8, с. 68–69]. Таким чином, рапорт ігумена Германа Прохоровича засвідчував, що підземні церкви в Антонієвих печерах були кам'яними, раніше майже на півстоліття, ніж до цього вважалося, а саме вже у середині XVIII ст., а за єпископа В. Садковського, можливо, була здійснена їхня реставрація.

У рапорті міститься ще одна важлива інформація щодо місцезнаходження на той час друкарні Троїцько-Іллінського монастиря. Після повідомлення про підземні церкви Антонієвих печер, в ньому зазначалося, що у південно-західному напрямку знаходяться два дерев'яні двори: один — економічний, інший — друкарський, в якому — друкарня чернігівського Троїцько-Іллінського монастиря з трьома пресами для друку. Місцезнаходження відомої друкарні, заснованої чернігівським архієпископом Лазарем Барановичем, яка була 1679 р. переведена з Новгорода-Сіверського до чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря, а згодом до Троїцько-Іллінського, до останнього часу залишалася нез'ясованим. Ф. Гумилевський, посилаючись на опис Троїцько-Іллінського монастиря 1776 р., стверджував, що «за огорожею

монастиря, на північній стороні його, знаходився друкарський двір монастиря, з різними приміщеннями для друкарської роботи та робітників і з садом» [7, с. 11]. Проте у рапорті ігумена Германа Прохоровича 1759 р. вказано, як зазначалося вище, що на той час друкарський двір розташовувався в південно-західному напрямку, певніше за все, від Антонієвих печер. Відомо, що у 1771 р. у Чернігові була епідемія чуми, від якої частина друкарів померла, а частина розійшлася по різних місцях, і друкування припинилося [6, с. 11]. Воно відновилося лише у 1777–1778 рр., і тоді, можливо, десь трохи раніше, у 1776 р., почали облаштовувати друкарню на новому місці, за монастирською огорожею, на північній стороні.

У 1992 та 2001 рр. у результаті археологічних розкопок, які проводилися на терасі західного схилу навпроти Іллінської церкви, було виявлено комплекс житлових та виробничих споруд, який складався з великого дерев'яного будинку, виробничих і господарських приміщень. Тут були знайдені фрагменти металевих гравірувальних дощок для виготовлення гравюр, різець, керамічне сопло, ножиці, металеві шлаки тощо. На думку дослідників, наприкінці XVII – початку XVIII ст. у виявлених приміщеннях могла розміщуватися монастирська друкарня [9, с.104].

Таким чином, можна припустити, що дані археологічні дослідження підтвердили інформацію, наведену в рапорті 1759 р. ігумена Германа Прохоровича про знаходження на той час на терасі західного схилу навпроти Іллінської церкви друкарського двору Троїцько-Іллінського монастиря. Правда, згідно з цим документом, друкарня тут існувала пізніше, у сер. XVIII ст.

У цьому ж рапорті зазначено, що друкарня монастиря була відновлена за архімандрита Іраклія Комаровського, був побудований друкарський двір, а також у цей час споруджені два амбари, де зберігалися бібліотека та друкарське приладдя, і двоповерховий будинок настоятеля, про що зазначалося вище. Вочевидь, архімандрит Іраклій Комаровський, випускник Києво-Могилянської академії, потому викладач синтаксими та риторики у Чернігівському колегіумі, відроджуючи друкарство у Чернігові, все ж розумів його значення для розвитку освіти, а не лише як засіб для отримання прибутку з огляду на розгорнуте чимале будівництво у монастирі. У цій справі він, вочевидь, мав підтримку високоосвіченого чернігівського єпископа Амвросія Дубневича (1742–1750 рр.). Друкарня запрацювала у 1743 р., через 22 роки після закриття її у 1720-тих роках у результаті гоніння та репресій на неї з боку царської влади. Правда, через сувору московську цензуру не бачимо тут оригінальної чи перекладної літератури, як за часів чернігівських архієпископів Лазаря Барановича та Іоанна Максимовича, друк у ній обмежувався навчальною літературою, богослужбовими книжками.

Наостанок хочеться звернути увагу на те, що в рапорті наводиться зміст жалованої грамоти царя Петра I від 2 березня 1697 р. щодо надання Троїцько-Іллінському монастирю статусу архімандрії. Філарет Гумілевський указував, що грамота Лаврентію Крщоновичу була від 22 березня 1697 р., надана також грамота гетьману Івану Мазепі від 29 березня 1697 р., але ці грамоти на той час уже були відсутні в монастирі [7, с. 86]. У грамоті Петра I зазначалося, що 24 січня 1697 р. гетьман Іван Степанович Мазепа звернувся до царя з чолобитною Лаврентія (Крщоновича) з братією монастиря про те, щоб бути в Троїцько-Іллінському монастирю архімандрії. У ній повідомлялося, що Лаврентій їздив до Москви з проханням до царя у цій справі. Обґрунтовуючи право на архімандрію, зазначалося, що Троїцький монастир з давніх часів створювався працею пр. Антонія Печерського, що в ньому несли послух багато преподобних отців, про що свідчать залізні пояси та схими й печерні затвори, а також моці тих отців. Як бачимо, у печерному монастирі зберігалися атрибути схимників, моці, перебували в Антонієвих печерах і відлюдники. Вказано було також і на образ Пресвятої Богородиці (знаменита ікона «Троїцько-Іллінська Богородиця». – **О.Т.**) з різними чудами, через який славилася обитель та велика кількість ченців в ній проживала. Право на архімандрію Троїцького монастиря підкріплювалося посиленнями на давні часи, коли Антоній створив монастир, то архієреї малоросійської країни хотіли вшанувати його архімандрією, але військові негаразди цього не допустили. Зазначалося також, що

польським королем Владиславом (у 1618—1648 рр. Чернігово-Сіверщина перебувала у складі Речі Посполитої. — **О.Т.**) була надана монастирю жалована грамота, проте вона була втрачена. У підсумку як ще один аргумент на користь надання Троїцько-Іллінському монастирю архімандрії вказувалося на діяльність тут друкарні для народної користі. Як бачимо, вищезазначена грамота, переказ якої надано в рапорті від 1759 р., містить досить цікаві факти з історії Троїцько-Іллінського монастиря, з переліком аргументів для надання обителі статусу архімандрії.

Таким чином, розглянувши документи, які містилися у донесенні єпископа Іраклія Комаровського Синоду 8 січня 1761 р. на його наказ від 22 серпня 1759 р. щодо надання списків соборних і приходських церков, монастирів, планів та історичних описів монастирів, бачимо, що відповідь була надіслана Синоду через півтора року і в ній містилася інформація лише про три монастирі Чернігівської єпархії: чернігівські Єлецький та Троїцько-Іллінський, а також Любецький Антоніївський. До слова, у 1738 р. у Чернігівській єпархії було 20 монастирів [7, с. 104], не говорячи вже про дерев'яні та кам'яні церкви, всього у 1768 р. нараховувалося 526 парафій [7, с. 104]. Планів та історичних описів у єпархії ніде не знайшлося. Історія заснування двох найдавніших монастирів м. Чернігова була надана із книг відомих письменників XVII ст. Іоанікія Галятовського «Скарбница потребная» (1676 р.) та Дмитрія Ростовського «Руно орошенное» (1702 р.), був зроблений короткий опис монастирських споруд цих монастирів. Любецький Антоніївський монастир надав чотири копії грамот та один універсал стосовно історії заснування обителі, опис монастирських споруд відсутній. Кількість, обсяг, зміст відповідей свідчить про досить обмежений рівень історичних знань щодо церковних старожитностей на Чернігівщині на той час, про відсутність ще досвіду та розроблених анкет, методики опису історичних споруд, які з'являться дещо пізніше, у другій XVIII ст. Безсумнівно, у монастирях, бібліотеці Чернігівського колегіуму в цей час ще зберігалось чимало грамот, універсалів, списків місцевих літописів, опрацювання яких могло б дати більше інформації про церковні старожитності. Проте процес вивчення та складання історичних описів з використанням різноманітних джерел, як бачимо, був перерваний більше, ніж на століття. Після виходу в світ книг Іоанікія Галятовського та Дмитрія Ростовського, в яких містилися історичні відомості стосовно двох чернігівських монастирів і які були, за великим рахунком, останніми відголосками бурхливого культурно-освітнього розквіту літератури доби Відродження на українських теренах, подібних книг більше не з'являлося. Попри це, треба зазначити, що у наведених рапортах усе ж містяться досить цікаві, не відомі раніше, відомості про історію й споруди монастирів Чернігова та Любеча кін. XVII — сер. XVIII ст.

1. Держархів Чернігівської обл., ф. 679, оп 1., спр. 777, арк. 92—113.

2. Милорадович Г. Любеч и его святыня /Граф Григорий Александрович Милорадович — СПб. : тип. Альтшулера, 1905.— 105 с.

3. Милорадович Г.А. Антониевский Любечский мужской монастырь /Г.А. Милорадович. — Чернигов : губ. тип., 1860. —79 с.

4. Оглоблин О. Гетьман Иван Мазепа та його доба./ О.Оглоблин. — Нью-Йорк [та ін.], 2001. — 464 с.

5. Ковалевська О.О. Інформаційні можливості графічних панегіриків XVII — XVIII як джерела // Гуманітарний журнал. — 2014.—№1—2. — Режим доступу: <https://journals/> — 14 с.

6. Ситий І.М. Ким і коли було започатковано Любецький синодик, або Оснанній твір Івана Щирського / І.М. Ситий // Любецький з'їзд князів 1097 року в історичній долі Київської Русі: Матеріали Міжнарод. наук. конференції, присвяченої 900-літтю з'їзду князів Київської Русі у Любечі. — Чернігів : Сіверянська думка, 1997. — С. 191 — 196.

7. [Гумилевский Ф.] Общий обзор епархии Черниговской. — Чернигов : губ. тип., 1861. — 363 с.

8. Руденок В.Я. Храмы Антониевых пещер доби українського бароко /В. Руденок,

Т. Новик // Чернігівські старожитності : зб. наук. пр. / Нац. архітектур.-іст заповідник «Чернігів стародавній», Центр пам'яткознавства Нац. акад. наук України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури; [редкол.: Ю.О. Соболь (голова) та ін.]. — : Вип. 3(6). — Чернігів : Десна Поліграф, 2016. — С. 62 — 69.

9. Руденок В.Я. Археологічні дослідження друкарні Чернігівського Іллінського монастиря /В. Руденок, Т. Новик // Чернігівські старожитності : зб. наук. пр. / Нац. архітектур.-іст заповідник «Чернігів стародавній», Центр пам'яткознавства Нац. акад. наук України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури; [редкол.: Ю.О. Соболь (голова) та ін.]. — Вип. 4(7). — Чернігів : Десна Поліграф, 2016. — С. 102 — 108.

Ольга Травкина

К истории черниговских Елецкого, Троицко-Ильинского и Любечского Антониевского монастырей в кон. XVII – сер. XVIII ст.

В статье освещаются некоторые вопросы истории черниговских Елецкого, Троицко-Ильинского и Любечского Антониевского монастырей. Опубликованы и проанализированы документы, которые содержат сведения об истории и сооружениях этих обителей в кон. XVII – сер. XVIII ст.

Ключевые слова: рапорты, грамоты, универсал, черниговские Елецкий, Троицко-Ильинский монастыри, Любечской Антониевский монастырь.

Olga Travkina

For the history of the Chernihiv Eletsy, St. Trinity-Ilyinsky and Lyubetsky Antony monasteries at the end XVIIth – half XVIIIth century.

In article are disclosed some issues of the history of Chernigov Eletsy, St. Trinity-Ilyinsky and Lyubetsky Antony monasteries. Documents that contain information about the history and structures of these monasteries at the end XVIIth – half XVIIIth century are published and analyzed.

Key words: reports, charters, universal, Chernihiv Eletsy, St. Trinity-Ilyinsky monasteries, Lyubetsky Antony monastery.

